

Br. 1883. I. 3

April 83

Art. 194 der Grondwet

GEEN PARTIJLEUS

MAAR

EEN STAATSBELANG;

MET

een naschrift over Prof. Spruyts beschouwingen,

DOOR

J. VAN VLOTEN.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

HAARLEM,
I. DE HAAN.

1883.

Van

142

an Benthem & Jutting,

op beziens,

e prijs is f - 20

f. 4

ART. 194 DER GRONDWET GEEN PARTIJ-
LEUS, MAAR EEN STAATSBELANG.

14

Toen ik onlangs te Amsterdam de vraag hoorde opwerpen, of, bij eene herziening onzer Staatswet, art. 194 moest opgegeven worden, kwam ik mij als in een belegerde vesting voor, waar men zich niet ontzag het eerste woord van overgave te laten hooren. Een kleinmoedigheid, steeds terecht met de zwaarste straf bedreigd. De wijze, waarop hier die vraag nader gesteld en ingeleid werd; het "tot geen prijs" vooral, waarmeê de inleider zijn welsprekend betoog sloot, deden wel spoedig zien, in welken anderen zin zij er bedoeld was; doch wat hij en, blijkens hun toejuichingen, de groote meerderheid der tegenwoordigen "tot geen prijs" wilde, dat werd daarna toch, zonder blikken of blozen, door een ander als wenschelijk beschouwd en voorgesteld. Reeds waren, zoo betoogde deze kleinmoedige alarmist, deze en gene buitenwerken door den vijand genomen, hij dreigde weldra bres te schieten, en men kon dus niet beter doen, dan hem alles maar prijs te geven. Wel scheen de man nagenoeg alleen te staan in zijn

onwaardige beschouwing, en wij mogen dus hopen, dat hij er ook elders in de minderheid, zoo niet geheel vereenzaamd meê zal blijven; maar er waren toch anderen ook, er zijn er zoo ook buiten Amsterdam, die niet uit kleinmoedigheid, maar uit een minder aanneemlijke opvatting der zaak, er weinig of geen bezwaar in zagen en zien, het bewuste artikel of geheel, of voor 't grootste gedeelte althans in de nieuwe Staatswet, die zij verbeiden, te schrappen. Zij zien er niet anders dan een partijleus in, het stokpaardjen der zoogenoemde liberalen — waaronder zij zichzelf trouwens scharen — en dat daarom uit de Staatswet mag en moet verdwijnen. Daarmee verbinden zij dan soms nog de angstvalligste berekeningen; zij weten uit te cijferen, dat beide kerkelijke partijen wel haast de helft der stemmen uitbrengen; alsof, gelijk in kinderspelletjens ook op Staatsgebied steeds de wet luidde, dat de meeste stemmen gelden; alsof het slechts op 't getal niet op de kracht dier stemmen aankwam, en op de kloekheid van hen, die ze uiten. Waarlijk, wanneer hun Geuzenvoorzaten zoo aan 't tellen waren gegaan, we waren allen thans, in plaats van zelfstandige nederlandsche staatsburgers, nog zoo Roomsch als Dr. Schaepman, en zoo Filipslievend als Alberdingk Thijm! — *Paullo majora canamus*; — laat ons toch een wat hooger toon aanslaan; verlagen wij niet tot een speelbal van — als ik 't zoo mag noemen — 't kwājongens-gekibbel der verschillende Staats- en Kerkpartijen, wat met het hoogste belang van den nederlandschen Staat verbonden, wat er als één meê is, en juist dáárom “tot geen prijs” mag verzaakt worden.

Wat is die Staat in beginsel en strekking? Een, door de kloekheid onzer voorzaten, voor de gewetensvrijheid van 't volk, op de overheersching van Spanje en Rome overweldigd Gemeenebest. Ik weet wel, dat die vrijheid voor de onderliggende partijen een geruimen tijd, in de toepassing nog niet voldongen was; hoe

liet het zich in den strijd der allengs zich ontwikkelende, tegen elkander indruisende begrippen anders denken? Maar ik weet ook, dat het groote beginsel dier vrijheid van den aanvang af werd uitgesproken; dat het den grondslag vormde van dat ontwerp van "Godsdienstvrede", waarvoor de verhitte gemoe-deren wel nog allen lang niet rijp bleken, maar dat toch, had zijn weldenkende ontwerper, de groote Geuzenprins, met zijn geestverwanten ten dezen, de overhand behouden, reeds van toen af in den Staat tot wet zou zijn verheven. Doch, al werd dat beginsel niet al aanstonds volledig toegepast, de onmiskenbare strekking was er, en zij deed het ten slotte zegevieren. Het is, om van geen der vroegere te gewagen, dat wat bij onze jongste Staatswet gehuldigd wordt, waarvan deze, in haar verhouding tot de verschillende uiteenlopende begrippen in zake van godsdienst en kerk onder de Staatsburgers, uitgaat.

Dubbel welkom was het mij daarom, vóór eenige dagen, in den Haag op dat heugelijk feit te kunnen wijzen en er mijn verder be- toog aan te kunnen vastknoopen. In den Haag, waar, op het Plein en in 't Noordeinde, het bronzen beeld van dien Prins in tweederlei houding prijkt; waar op 't Buitenhof, het stand- beeld van den Vorst verrijst — hoe onschoon het dan ook mag zijn uitgevallen — door wiens medewerking in 1848 die jongste Staatswet tot stand kwam; en waar, vóór derdhalf jaar ook het beeld van den denker werd onthuld, die zelfs in de dagen der Calvinistische Republiek niet genoeg te roemen wist van de vrijheid van denken en spreken hier te lande in zwang, en zoo gunstig afstekende bij den gewetensdwang van schier gansch 't overig Europa. Evenzeer echter als in den Haag, mag men 't een genoeglijke taak heeten, van dat feit uitgaande, te Haarlem het woord te voeren; de stad, waar, in den onver- draagzamen Geuzentijd zelf, de trouwhartige verkondiger van verdraagzaamheid en liefde, Dirk Volkertsz. Coornhert, werkzaam

was, en tegenover 't liefdeloos geloof zijner dagen van den liefdevollen geest der toekomst getuigde. Het beginsel, waarvoor hij optrad, en dat reeds in zijn tijd, bij de eerste grondlegging van den nederlandschen Staat, in den ontworpen Godsdienstvrede, als in zijn kiem, voorhanden was; dat beginsel dus is de uitdrukking van het ware wezen, het zedelijk karakter van dien staat, en moet zich als zoodanig niet in zijn grondwet slechts uiten, maar ook van kindsbeen af, zooveel immer doenlijk, in 't gemoed en den geest van ieder Staatsburger geprent worden en leven. Het is het beginsel der liefderijke verdraagzaamheid, die den liefdeloozen geloofshaat vervangt, in den vroegeren, door de kerk en hare leerstellingen beheerschten Staat zoo onmenschelijk werkzaam. Waar het geloof heerscht, heerscht twist en verdeeldheid, en de roeping van den Staat is, tot eensgezindheid en vrede te noopen, in de eendracht zijner burgers zijn en hun welzijn te leeren zien.

Men hoort wel, tot in de laatste dagen toe, van een Kristendom boven geloofsverdeeldheid gewagen; met allen eerbied echter voor het Kristendom, is dat een onhoudbare voorstelling, een ondenkbaar iets. In al zijn verschillende secten en schakeeringen, van de meest ouder- tot de meest nieuwerwetsche behoort het Kristendom zelf op geloofsgebied thuis, en staat dus te midden dier verdeeldheid ¹. Niet dat Kristendom daarom ook, maar de Staat alleen mag zich boven alle geloofsverdeeldheid verheven achten, en moet daarvan in zijn wet getuigenis geven

¹ Daar men dit allengs zelf is beginnen in te zien, vangt men thans aan van een "godsdienst" boven dergelijke verdeeldheid te spreken. Zonder vrucht echter; omdat, wordt het woord in kerkelijken zin opgevat, dezelfde verhouding blijft; zoekt men het daarentegen in onkerkelijken zin te verklaren, zoo vervalt het in zijn *strikte* beteekenis — den dienst van een of ander God — en treedt er Humanisme voor in de plaats.

in die wet zijn hooger standpunt handhaven. Hij eerbiedigt en duikt ieder geloofsrichting zijner burgers, laat ze allen gelijkelijk voor wat ze beweren te zijn, en heeft slechts zorg te dragen, dat ze, in haar even onvermijdelijke, als noodlottige verdeeldheid, elkander niet beschadigen noch den algemeenen vrede verstoren. Tevens moet hij, op eigen hand, bij zijn burgers, van der jeugd af, dien zin voor een boven alle kerkelijken naijver verheven verdraagzaamheid zoeken aan te kweken, die met zijn eigen karakter samenstemt. Daartoe strekken hem zijne scholen, en bepaalt zijne grondwet uitdrukkelijk, dat er van staatswegen overal voldoende lager onderwijs verstrekt wordt. Dit aan byzondere, laat staan kerkelijke krachten over te laten, zou hem in gevaar brengen, een eenzijdig kerkelijken invloed te doen heerschen, die zijn groote beginsel zou weêrspreken. Geen kenschetsender eigenschap toch van al wat kerk is, dan de zucht om den Staat naar zijn hand te zetten, zich als de uitsluitend deugdelijke door hem te doen huldigen. Laten wij de — naar haar gevoelen — alleenzaligmakende Moederkerk daar; een gevoelen, dat wij natuurlijk gaarne eerbiedigen, mits ze 't maar niet, als in vroeger dagen, aan anderen, buiten haar moederschoot, te vuur en te zwaard wil doen opdringen; haar overheersching heeft echter sedert de gulden Geuzeneeuw voor Nederland een einde genomen. Herinneren wij ons daarom hier alleen wat, op Staatsgebied, vóór nu juist 30 jaar, door de hervormde kerk en hare dienaren nog werd uitgespookt: het predikanten-rumoer van April '53 tegen de bisschoppen. Alsof de roomsche kerk niet dezelfde aanspraak op dezen had, als de hunne op hare dominees, ruide men de goe gemeente daartegen op, stelde die onschadelijke kerkvoogden den 19e eeuw met Filips' kettermoorders der 16e gelijk, verspreidde alom het fraaye gerucht, dat Thorbecke zich voor negen ton — waarschijnlijk één voor ieder provincie — door

den Paus had laten omkopen, en maakte in 't algemeen zooveel misbaar, dat men wel niet de gevreesde bisschoppen van den vaderlandschen bodem, maar den ontwerper der nieuwe staatswet van de groene tafel dreef. Zoo liet zich de vordraagzame nederlandsche staat toen door de uit haar aard onverdraagzame kerk om den tuin leiden, en haar jammerlijken invloed gelden op een gebied, waar ze niet het minste recht van spreken had. Door een roomsch lid der kamer konden we voorts, derdhalf jaar geleden, een der ministers hooren ondervragen over zijne tegenwoordigheid bij de onthulling van het standbeeld eens denkers, die natuurlijk bij de meest denkschuwe aller kerken in een slecht blaadjen staat. Het waardigst en doeltreffendst antwoord ware zeker de wedervraag geweest, of de geachtste spreker meende, dat de nederlandsche regeering dezer eeuw — even als hij en zijne vrienden — onder toezicht der kerk stond, bij haar voor haar doen en laten te biecht moest komen? — Doch men toont zich bij die regeering zelve zoo weinig van het juiste besef der onderlinge verhouding van staat en kerk doordrongen, dat eenige maauden later een ander minister, alsof hij tot 16^e-eeuwsche Spanjaards in plaats van tot 19^e eeuwse Nederlanders sprak, niet aarzelde, zich op de triëntsche kerkbesluiten, tot staving zijner vooroordeelem omtrent den eed, te beroepen!

Zeker, door dezen weg in te slaan, zou men den nederlandschen Staat weldra onder 't gezag der Kerk gebracht zien. De roomsche zou hem naar een of ander pauselijken zendbrief, de ouderwetsch-hervormde naar "Ons Program", de meest nieuwerwetsche naar de voorschriften van zijn Bond gaan ringeloooren, en zijn eenigste uitkomst ware dan nog, dat, waar het Rijk der kerk onderling zoo verdeeld blijkt, haar aanhangers van zoo uiteenlopende richting het onder elkander al spoedig te kwaad zouden krijgen. Neen, eerbiediging der eigen-

aardige begrippen van ieder hunner blijve zijne leus, maar binnen ieders eigen gebied; dan alleen zullen en kunnen zij elkander noch den Staat niet deren.

Omtrent zulk een eerbiediging toont men trouwens niet altijd het juiste begrip te hebben, en toch laat zich dit zoo gemakkelijk vatten. Helderer we 't ons met een eenvoudig, maar sprekend voorbeeld op. Vóór omstreeks 30 jaar werd op een bekend gesticht onder Bloemendaal een zieke verpleegd, die aan ongeneeslijken hoogmoedswaanin leed. Ofschoon van de roomsch-katholieke gezinte liet hij op een goeden dag den predikant van 't gesticht verzoeken, eens bij hem te komen, en gaf dezen toen zijn wensch te kennen, om tot de hervormde kerk over te gaan. Op de vraag, welke reden hem tot dien verrassenden stap leidde, antwoordde hij: "wel, dominee, je weet immers dat ik in de volgende week te Londen gekroond moet worden; en hoe zou dat kunnen, als ik niet Protestant was?" Wat deed de predikant? zocht hij hem 't onzinnige van zijn meening te betoogen? Volstrekt niet; de menschkundige man — hij behoorde niet tot de tegenstribbelaars der bisschoppen — wetende, dat er voor den troon van Victoria geenerlei gevaar van dezen meerenberger Pretendent te duchten was, eerbiedigde volkomen zijn gevoelen; hij zei, dat het zeker een hoogst gewichtige reden was, en die dus wel de ernstigste overweging verdiende. In een soortgelijke verhouding als die menschkundige herder en leeraar tot dezen verpleegde, staat nu — alle denkbeeld van waanzin natuurlijk buitengesloten — de Staat tot de verschillende kerkgezinten. Hij eerbiedigt ten volle hare geloofsbegrippen ieder voor zich en binnen haar afgebakende grenzen; hij draagt slechts zorg, zij zich niet daar buiten ook gezag toekennen, en vooral hem zelf niet trachten te overheerschen, de in zijne Grondwet uitgedrukte beginselen niet krenken. Volkomen vrijheid van beweging binnen ieders ker-

kelijk terrein, maar het nauwlettendst toezicht bij elken daarbuiten gewaagden stap. Op hun eigen gebied laat hij ze naar hartelust, en met de onverdraagzaamheid aan al wat geloof heet eigen, onderling krieuwen en harrewarren, en gaat zelf slechts voort, buiten haar twistziek rumoer om, godsdienstvrede, liefde, en verdraagzaamheid te bevorderen. Zijne scholen, ik zeide 't reeds met een woord, geven hem de doeltreffendste gelegenheid daartoe. Wat er van die scholen daarentegen in kerkelijke handen zou worden, daartoe kan o. a. tot proef strekken, wat onlangs te Winterswijk is voorgevallen. Bij 't geschiedonderwijs kwam daar de naam van Luther voor; waarlijk geen man, om zoo maar uit het geschiedboek weg te moffelen, en van wien dus wel een en ander verteld diende te worden. De onderwijzer, met die taak belast, deed daarom niets dan zijn plicht, met eenvoudig de hoofdfeiten uit zijn leven op te sommen; te zeggen, hoe hij tegen misbruiken in de kerk was opgetreden, misbruiken door die kerk zelve niet geloochend, maar die zij langs anderen weg verhelpen wilde; hoe hij daarom in verzet tegen haar was gekomen, te Worms gezegd had niet anders te kunnen, dan hij deed, en ten slotte uit die kerk getreden was en er eene op eigen hand gesticht had. Als had de man nu met die eenvoudige, onpartijdige opsomming der gebeurde dingen het grootste misdrijf begaan, voer men van moederkerkelijke zij tegen hem uit: "Liever dom dan goddeloos" was de leus, waaronder men weigerde zijn kinderen dergelijk onderwijs te doen geven. Blijkbaar mocht, wie den kloeken Hervormer niet als een door de Moederkerk uitgeworpen onverlaat schetste, ook in de school het woord niet over hem voeren. Waar moest het echter, onder zulke omstandigheden, met het gansche onderwijs der nieuwere geschiedenis, vooral ook der vaderlandsche, heen? In een Staat, uit de Hervorming zelf voortgesproten, zou men die Hervorming en wie haar voorston-

den, als een misdrijf en daaraan medeplichtigen moeten brandmerken. Neen, in de kerk, van haar kansel en op hare catechizatiën, heeft men tot zulk een geschiedbeschouwing volkomen vrijheid; ze moet daar, als al haar verdere leerstellingen, geeerbiedigd worden; maar op de school behoort zij niet thuis, en het is daarom aan den Staat, te waken, dat zij er niet gehuldigd wordt. Daar heeft men eenvoudig de onloochebare feiten te vermelden op 't veld der geschiedenis voorkomend, maar ze niet door een eigenaardigen kerkelijken bril te bekijken, voor ieder afdeeling dier kerk weër verschillend van werking. Voor den vredelievenden en verdraagzamen Staat heeft de Godsdienst van Luther — om ons hier bij dezen te bepalen — volkomen het zelfde recht tot bestaan als die van Rome. En dat moet, als nederlandsch staatsbeginsel, van hun kindsheid af, zijn burgers worden ingeprint, zonder te vragen of de Kerk wellicht iets anders verkiest te leeren. Door hun dat denkbeeld eigen te maken zal men verdraagzame en liefdevolle staatsburgers uit hun kweken, die er geen "goddeloosheid" noch misdaad in zullen zien, van 't roomsche of een ander geloof in denkwijze te verschillen. In de Kerk en op de catechisatie heeft men 't volle recht hun des noods het tegendeel te preëken; dat is hare zaak, en gaat den Staat niet aan, zoolang het den maatschappelijken vrede niet verstoort; maar die Staat zelf mag hen, naar zijn eigen beginsel en strekking, op school niet op geloofshaat laten africhten. Hij moet hen tot het volle besef van 't weldadige eens volksbestaan zoeken op te leiden, waar gewetensvrijheid en verdraagzaamheid heerschen. Hij moet hen daartoe voor Nederland bepaaldelijk tevens op twee mannen wijzen, wier afbeeldingen in geene school, 't zij byzondere of openbare, van Staatswege zelf ontbreken mogen: den Prins, die den Goddienstvrede ontwierp, en Coornhert, den verkondiger van verdraagzaamheid en liefde, in de eeuw van den onverdraagzaamsten geloofsstrijd.

Van de zij der Hervormden wordt veel gerept van een "School met den Bijbel". Een school in dien zin is echter geen school, maar een katechisatie. Ik begeer voor niemand achter te staan in de volledigste waardeering van den Bijbel. De Bijbel is ontegenzeggelijk een hoogst belangwekkend boek, dat ons de natuur- en levensindrukken, de voorstellingen, overleveringen, ontboezemingen, en zangen van een belangrijken volkstem der Oudheid weêrgeeft, voor de ontwikkelingsgeschiedenis der menschheid van het hoogste gewicht: een boek, dat buitendien, in zijn eeuwenheugende nawerking ook op de midden- en nieuwere tijden, de aandacht van ieder beschaafd mensch voortdurend boeyen moet. Doch het doet dat juist als eeuwenheugend, maar hoogst natuurlijk menschenwerk. Wat er de hervormde kerk in ziet is daarentegen een bovennatuurlijk verschijnsel, dier menschheid kant en klaar als uit den Hemel toegekomen. Dit is een eigenaardig kerkelijke opvatting, die, als zoodanig, door den Staat weer ten volle geëerbiedigd wordt, doch waar hij zich verder niet over uit noch meê in kan laten, en die den Bijbel als schoolboek onbruikbaar maakt. Niet op de School, maar op de Katechisatie behoort die bovennatuurlijke Bijbel thuis. Daar kan de kerk er zich naar willekeur van bedienen; doch school en katechisatie zijn twee. Gode wat Gode en den Keizer wat des Keizers is, gelijk juist een hier toepasselijke Bijbelspreuk luidt. De katechisatie aan de Kerk, en de school aan den Staat. Geen scholen met den Bijbel in dien zin van staatswegen, met staatsondersteuning, noch zelfs met verlot van den Staat. Een school met den Bijbel heeft een opleiding ten doel in eenzijdige en onverdraagzame geloofsrichting, die de op verdraagzaamheid en liefde gegronde Staat niet kan beamen, noch voor zijn scholen toelaten. Wenschen nederlandsche ouders — wat ik hun anders ten zeerste ontraden moet — de aankweeking dier richting bij hun kroost, dan hebben ze

zich slechts tot de verschillende kerken en hare leeraars te veroegen, maar dan niet bij wijze van Schoolonderwijs ¹. Kerk en School moeten steeds twee blijven. Daaruit volgt dat, wel verre van het zoogenaamd byzonder, met name kerkelijk onderwijs — gelijk zelfs van liberale zij nog onlangs is voorgeslagen — tot nitganspunt te nemen, en slechts daar waar 't ontbreekt Staatsonderwijs de leemte te doen aanvullen, byzonder en met name kerkelijk schoolonderwijs in den nederlandschen Staat, den Staat van Godsdienstvrede en verdraagzaamheid, volstrekt niet op zijn plaats is; dat het er in geen geval anders dan onder het nauwlettendste staatstoezicht mag worden gegeven, zoodat er al wat alleen op de Katechizacie thuis hoort bij vermeden wordt. Artikel 194 der Staatswet, zoo men 't zelfs niet verscherpen wil, blijve daarom ten minste in zijn volle kracht gehandhaafd. Het nederlandsche Staatsbelang, dat in het op Spanje en Rome overweldigde Gemeenebest, naar zijn beginsel en strekking, een menschelijke vorming, beschaving, en veredeling boven alle liefdelooze geloofsverdeeldheid vordert, brengt dat uit zijn aard meê. Verscherping of althans behoud van art. 194 der Grondwet is voor ons Nederlanders geen Partijleus, maar een Staatsbelang.

---

¹ Tevens dient daarbij dan nog gezorgd te worden, dat het door de uren, waarop het gegeven wordt, dit laatste niet schaadt. Schoolverzuim met name door in 't roomsche geloof opgekweekte kinderen is — naar mij een haarlemsch onderwijzer aan een gemeenteschool betuigde — door de uren en halve uren, die er die school vroeger door hen om verlaten moet worden, aanmerkelijk. Geen katechisatiën — 't zij dan roomsche of onroomsche — daarom ook op schooluren; en evenmin, om beiden goed gescheiden te houden, in schoollocalen, gelijk thans hier en daar geschiedt.

DROGREDEKEN EN KERKSCHROOM IN ZAKE LAGER STAATS-ONDERWIJS.

Dezelfde kleinmoedige Amsterdammer, die zich tegenover Mr. Levy's wakkere slotsom zoo onmanlijk deed hooren, stelde eenige weken later, met de hem eigene breedsprakigheid, zijne meening meer uitvoerig op schrift, en geeft ons daardoor gelegenheid, er meer bepaald kennis van te nemen ¹. Hij gaat in zijn staatsbespiegeling geheel van dat gezichtspunt uit, dat slechts onderling voortdurend kibbelende en harrewarrende partijen in 't oog vat, en zich daarboven niet te verheffen weet. Van den Staat maakt hij zich een soort van schrikbeeld, dat in zijn "almacht" met verdrukking dreigt, en alle persoonlijke werkkraft bij zijn burgers zoekt te doodden. Hij bevroedt niet dat, ten slotte, die burgers zelf gezamenlijk dien Staat vormen, die zich door hun samenwerking, onder de in zijn grondwet door hen zelf aangegeven beginselen, handhaven moet. Hij beseft niet, dat die grondwet juist daarom hooger dan de verschillende partijen staat, haar niet tot speelbal strekken mag,

---

¹ *De liberale partij en de schoolquaestie* door Dr. C. B. Spruyt, in den *Tijdspiegel* voor Maart 1.1.

noch door een onderling loven en bieden, schipperen en schacheren, tot stand mag komen. Van de staatsbemoeying, door zijn *bête-noire* — als men 't op zijn Fransch wel noemen mag — Kappeyne, in een bekende staatsrede aangeduidt, hangt hij een tafereel op, dat nergens naar lijkt en hem tot allerlei drogredenen aanleiding geeft. De fraaiste van deze is wel die allernaëfste vraag, wat “de heeren advocaten wel zouden zeggen, als de Staat de diensten van openbare advocaten aanbod, tegen een vijfmaal lager tarief dan 't hunne’”! — Alsof het Recht er was, om de beurs der advocaten te spekken, en dezen niet om de burgers, liefst voor zoo luttel geld mogelijk, aan goed recht te helpen! Juist omgekeerd als hij, zou ik meenen, dat het waarlijk geen kwaad kon, als het recht in den lande — ware 't ook met aanmerkelijke vermindering der door de advocaten genoten woekerwinst — wat beterkoop ware. Deze voortreffelijke bewijsgrond, die hem, als professor der Logika, in zijn lessen over dat vak eerder tot toonbeeld van een drogrede zou kunnen dienen, gaat dus waarlijk niet op, om — gelijk hij dat beproeft — het behoud der “particuliere scholen”, die door een goedkoope Staatschool dreigen te “bezwijken”, te verzekeren. Evenmin gaat het op, met hem bezwaar te maken tegen een ook den meer gegoeden goedkoop verstrekt staatsonderwijs. Bij wat meer doorzicht — als hem toch waarlijk ook in zijn leerampt geen kwaad zou doen — moest hij immers begrijpen, dat, bij een goed geregeld belastingstelsel, die meer gegoeden zelf des te hooger belast worden, naarmate er meer geld voor 't onderwijs van staatswege wordt uitgegeven, en dat dus die onderwijskosten ten slotte toch, maar meer geleidelijk en tot ontlasting der minder gegoeden, op hen neêrkomen.

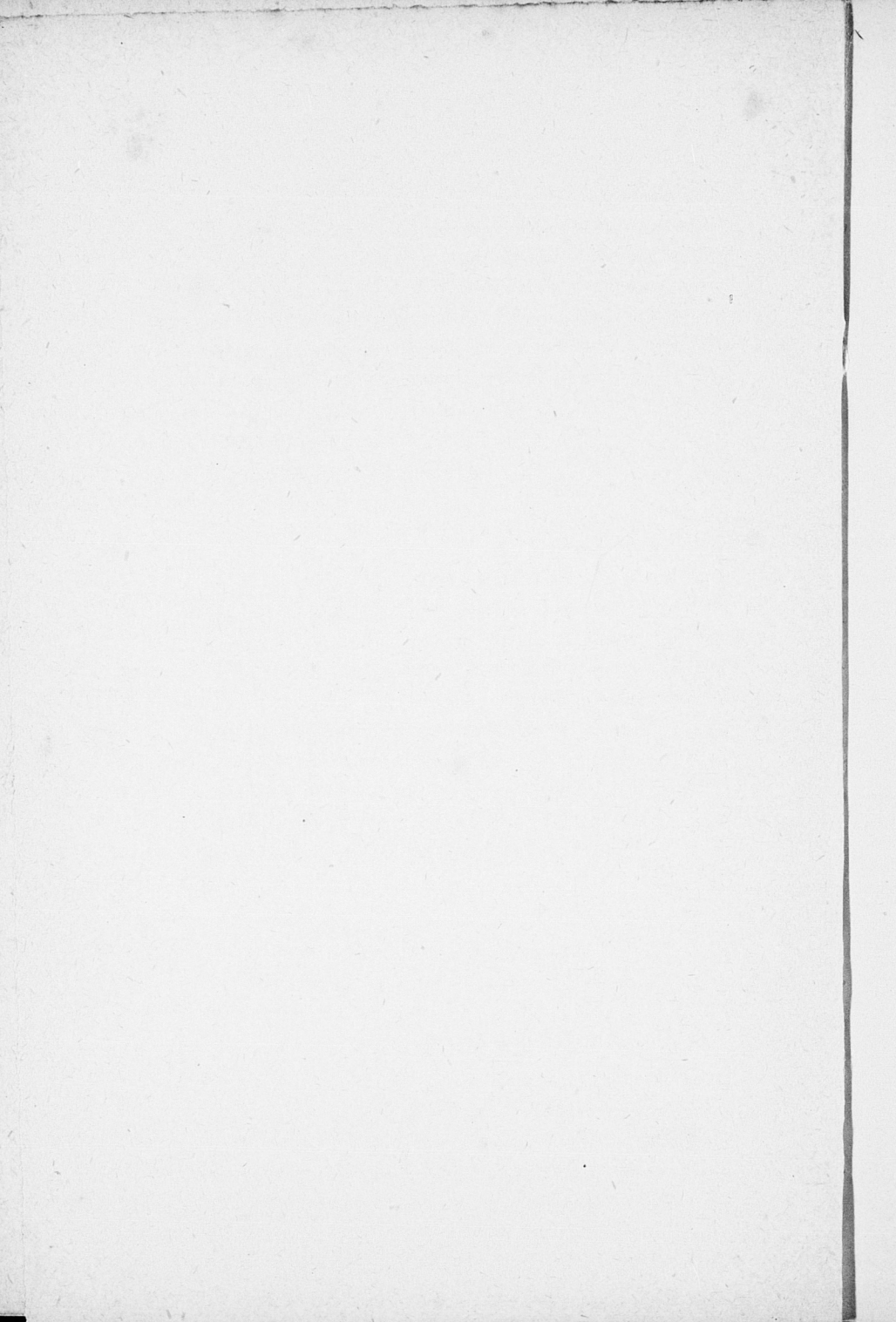
Dat komt er echter van, wanneer men — omgekeerd als in de bekende duitsche spreekwijs — de boomen, die 't bosch vormen, niet in hun gemeenschappelijke werking, de bur-

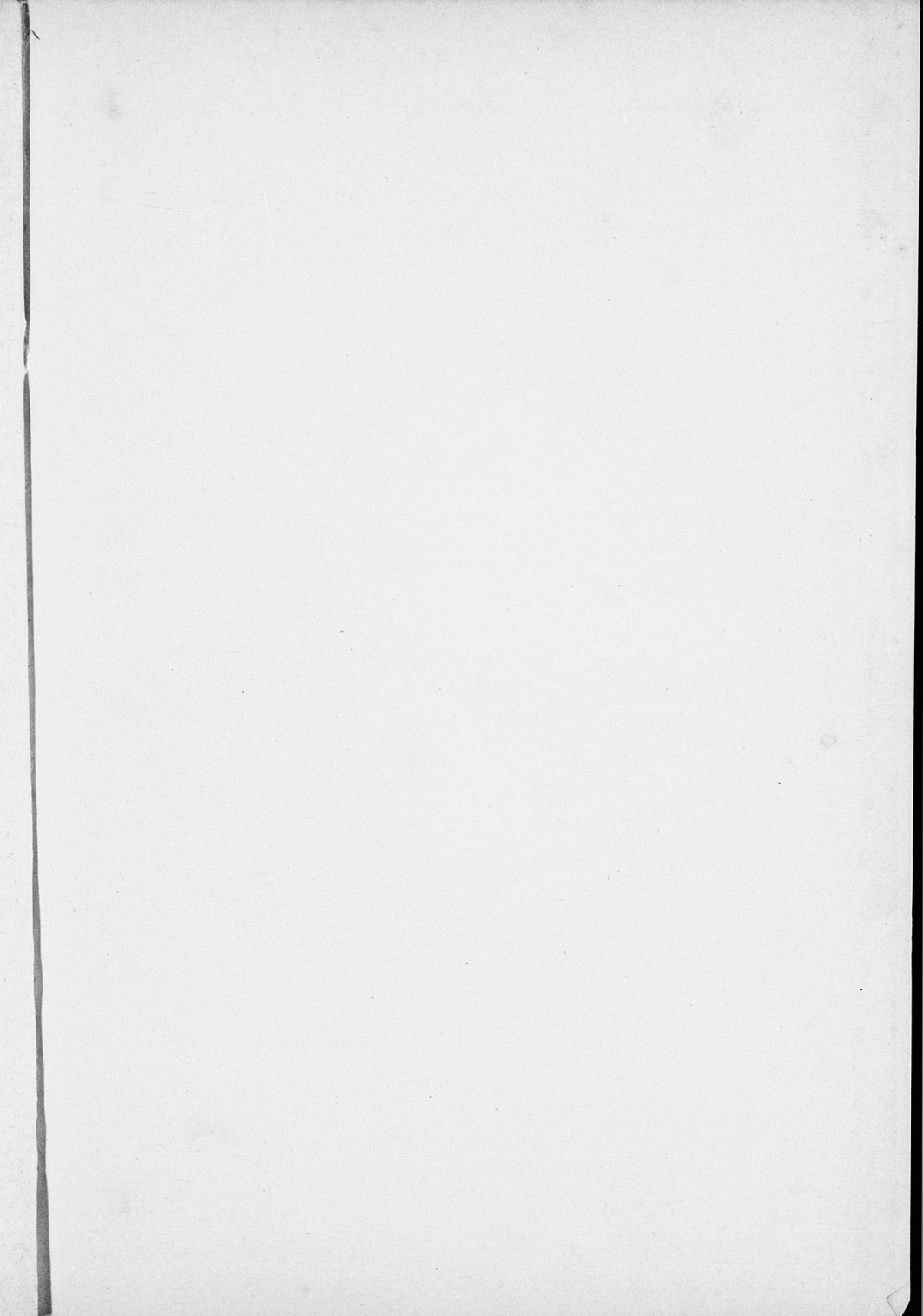
gers, die gezamenlijk den Staat uitmaken, niet als de werkdadige bestanddeelen van dien Staat aanziet, maar hem als een geheel buiten hen staand monster beschouwt, slechts gereed hen aan zijn vermeend eigenbelang op te offeren. Neen, het Staatsbelang is juist het hoogere belang dier burgers zelf, dat door hun samenwerking, in den edelsten zin, moet verwezenlijkt worden. Bij hem is daarentegen al wat van den Staat uitgaat, noodwendig verkeerd. Staatsamptenaren zijn naar den aard traag en lui, komen hun plicht gebrekkig na, enz. Hij haalt daarvoor zelfs een uitspraak van wijlen mijn wakkeren vriend Stieltjes aan, die indertijd — met het meeste recht — uit het slechte Staatsbeheer in Indiën, een grond vond, om er voor geen staatsspoorwegen te stemmen. In Indiën heerschte en heerscht nog voortdurend wanbeheer; doch wat volgt daaruit? Dat het er zoo blijven moet? Stieltjes zou zeker de laatste geweest zijn, om zoo iets te zeggen, en heeft dan ook steeds gestreefd naar betere toestanden, zoo daar als hier. Volgens onzen drogredenaar echter geldt wat in Indië 't geval was en nog is, noodzakelijk alom, waar van staatsbemoeying sprake is. Ik weet zeer goed dat dat helaas! maar al te veel gebeurt, maar dat het noodwendig en altoos door zoo zou moeten zijn, volgt daaruit volstrekt nog niet. Integendeel, door van staatswegen den burgers van jongs af, op zijn scholen, het juiste begrip van den Staat in zijn verhouding tot de hem vormende leden, en van die leden tot den door hen gevormden Staat in te prenten en eigen te maken, hun daardoor de levendigste belangstelling in dien Staat, in zijn verleden, heden, en toekomst in te boezemen, zal men allengs dien staat van zaken verbeteren, en dan niet behoeven te vreezen, noch voor die alle persoonlijke werkkraft onderdrukkende staatsalmacht, noch voor een amptenaarspersoneel, dat niet volijvrig zou meêwerken, om het goede doel van den Staat

te verwezenlijken. Daartoe dus met alle kracht gestreefd, maar niet den geestdoodenden waan aangekweekt, dat uit den Staat en zijn bemoeyingen niets goeds ooit kan voortkomen.

Dat de jongste onderwijswet zoo op hooger als lager schoolgebied voor aanmerkelijke verbetering vatbaar is, lijdt geen twijfel, en voor zoover dat aan Mr. Kappeyne is te wijten verdient hij er waarlijk geen dank voor. Hoe eer dus, in dit opzicht, wijziging en verandering plaats grijpt, hoe beter het zijn zal. Doch iets anders is het, daarbij, wat meer bepaaldelijk de lagere school betreft, den onaanneemlijken raad van Prof. Spruyt en den door hem aangehaalden algemeenen Secretaris der Vereeniging voor Volksonderwijs te volgen; een raad, weër geheel van partij- en dat wel kerkelijke partijvrees uitgaande. Beide heeren zouden wenschen, dat men, gelijk zij 't liefst met een basterdwoord uitdrukken, een of andere "concessie" deed. Zij vragen zich zelfs in allen oodmoed, als waren ze kerkelijke biechtelingen, af, of "de kerkelijken met de hun toegedachte *concessie* tevreden zouden zijn"! Welk een standpunt! Wel volkomen het tegendeel van wat men den vrijen en zelfstandigen, boven alle kerkelijke en geloofsverdeeldheid verheven nederlandschen Staat waardig mag heeten. 't Is daarom ook zeer te hopen, dat bij de gewenschte aanstaande Grondwetsherziening dergelijke kleinmoedige bespiegelingen geenerlei ingang mogen vinden.

Prijs / 0,20.
